

Bediüzzaman Said Nursî'nin Müdafaası

The Defenses Of Bediuzzaman Said Nursî

Ahmet DURSUN

Özet

Bediüzzaman Said Nursî, fikirlerinden ve eserlerinden dolayı defalarca yargılanmış ve hukuksuz uygulamalara maruz bırakılmış bir İslam alimidir. Bu yazının temel konusu Bediüzzaman'ın maruz kaldığı hukuksuzluk sürecinin arka planını ve Cumhuriyet dönemi mahkemelerinden yola çıkarak onun davasına ilişkin temel vurguları tespit etmektir. Buradan hareketle çalışmamızda, Eskişehir, Denizli, Afyon ve İstanbul mahkemelerinde Bediüzzaman Said Nursî'ye hangi suçların isnad edildiği, bu suçlamalar karşısında Bediüzzaman'ın nasıl bir savunma gerçekleştirdiği, Bediüzzaman'ın neden bu kadar baskı ve soruşturmalara muhatap olduğu gibi sorulara cevaplar aranacak ve savunmalarla ilgili genel özellikler tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Modernleşmesi, Namaza Dair Beyanname, İrtica, Risale-i Nur, Mizan-ı Şeriat, Hak

Abstract

Bediuzzaman Said Nursî is an Islamic scholar who was repeatedly tried and exposed to unlawful practices because of his ideas and works. The main subject of this article is to determine the background of the unlawfulness process that Bediuzzaman was exposed to and the main emphasis on his case based on the courts of the Republican period. From this point of view, in our study, answers will be sought to questions such as what crimes were charged against Bediuzzaman Said Nursî in the Eskişehir, Denizli, Afyon and Istanbul courts, what kind of defense Bediuzzaman made against these accusations, and why Bediuzzaman was subject to so much pressure and investigations.

Key Words: Turkish Modernization, Declaration on Prayer, Reaction, Risale-i Nur, balance of the Shari'a, Rights

Giriş

Bediüzzaman Said Nursî, fikirlerinden ve eserlerinden dolayı dünya hukuk tarihinde eşine az rastlanır ölçüde baskılara, kovuşturmalara ve yargılamalara maruz kalmış bir İslam alimidir. Cumhuriyet öncesinde “Sen de Şeriat istemişsin!” suçlamasıyla ve idam cezası talebiyle yargılanıp beraat ettiği Divan-ı Harb-i Örfî’den başlayarak ömrünün sonuna kadar sürekli çeşitli suçlamalara muhatap olan ve fikirlerinden ve eserlerinden dolayı mahkemelere ve tutuklamalara maruz kalan Bediüzzaman Said Nursî’nin bu mahkemelerde sergilediği duruş ve yaptığı savunmalar din hizmeti yapanların istikameti açısından önemli olduğu gibi ülkemizin hukuk devleti arayışları ve demokratikleşme serüveni yönünden de incelenmeye değer niteliktedir.

Bediüzzaman Said Nursî’nin yargılandığı mahkemelerin ilki, “Şeriat istemek, 31 Mart ayaklanmasının içinde yer almak, İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti’ne dahil olmak” gibi suçlamalarla çıkarıldığı sıkıyönetim mahkemesi olan Divan-ı Harb-i Örfî’dir.

Divan-ı Harb-i Örfî savunması, 31 Mart hadisesinin birçok yönüyle değerlendirilmesi ve arka planının da deşifresi nedeniyle yalnızca yakın tarihimize ışık tutmakla kalmaz, demokratik bir hukuk devletinin temel argümanlarının ne olması gerektiğini de gözler önüne serer.

Bu yazının temel konusu Bediüzzaman’ın maruz kaldığı hukuksuzluk sürecinin arka planını ve Cumhuriyet dönemi mahkemelerinden yola çıkarak onun davasına ilişkin temel vurguları tespit etmektir. Buradan hareketle çalışmamızda, Eskişehir, Denizli, Afyon ve İstanbul mahkemelerinde Bediüzzaman Said Nursî’ye hangi suçların isnad edildiği, bu suçlamalar karşısında Bediüzzaman’ın nasıl bir savunma gerçekleştirdiği, Bediüzzaman’ın neden bu kadar baskı ve soruşturmalara muhatap olduğu gibi sorulara cevaplar aranacak ve savunmalarla ilgili genel özellikler tespit edilmeye çalışılacaktır.

Devletin niteliği açısından İslamî unsurların ön plana çıktığı bir dönemde yapılan 1909 Divan-ı Harb-i Örfî müdafaası bir kenara bırakılırsa Bediüzzaman Said Nursî’nin hayatının neredeyse tamamındaki faaliyetlerine konu olan mahkemeler Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Bediüzzaman Said Nursî’nin Cumhuriyet döneminde muhatap olduğu yargılamalar birçok yönüyle üzerinde durulması gereken bir konudur.

Bediüzzaman ve talebeleri hakkında Cumhuriyet döneminde “Devletin temel nizamlarını dinî esaslara uydurmak için gizli cemiyet kurmak, rejim aleyhinde olmak, tarikatçılık, emniyet ve asayiş bozmak, laikliğe aykırı davranmak...” gibi ‘irtica’ odaklı suçlamalarla Eskişehir, Denizli, Afyon ve İstanbul’da olmak üzere dört büyük dava açılmıştır. 27 Nisan 1935’te tutuklanarak 100’den fazla talebesiyle birlikte Eskişehir Hapishanesi’ne gönderilen Bediüzzaman Said Nursî’nin hayatının önemli bir kısmı, mahkeme süreçleri ve devletin sıkı takibi ve tarassudatı nedeniyle ya hapishanelerde ya da sürgünlerde geçmiştir.

Bediüzzaman’ın maruz kaldığı hukuksuzluk sürecinin arka planını ve Cumhuriyet dönemi mahkemelerinden yola çıkarak onun davasına ilişkin temel vurguları tespit etmektir.

*Bediüzzaman
Said Nursî'nin
savunmaları
seküler bir zemin
üzerine inşa
edilmek istenen
yeni Türkiye'nin
karşısında İslamî
bir duruşun nasıl
olması gerektiğini
anlamak açısından
da son derece
önemlidir.*

Cumhuriyet'in kurucu iradesi tarafından Osmanlıdan Cumhuriyet'e tevâris eden dinî, hukuki, siyasi kurumlara karşı tavrın alınması, yerleşik dinî yapıların ortadan kaldırılması, dinin görünür olmadığı seküler bir toplum inşa etme çabalarına girişilmesi ve adeta "dinsizliğin devlet eliyle rejim altına alınması" girişimleri bu dönemin belirgin bir özelliğidir. Dinsizliği içmeme eden bu girişimler karşısında Bediüzzaman'ın tavrının ne olduğu ve iman olgusu etrafında nasıl bir usul belirlediği ve hayatı boyunca titizlikle sahip çıktığı ve koruduğu şair-i İslamiyeyi muhafaza adına nasıl bir yol takip ettiği mahkeme müdafaalarından çıkarılabilecek hususlardır.

Bediüzzaman Said Nursî'nin savunmaları seküler bir zemin üzerine inşa edilmek istenen yeni Türkiye'nin karşısında İslamî bir duruşun nasıl olması gerektiğini anlamak açısından da son derece önemlidir. Bediüzzaman Said Nursî'nin savunmalarında öne çıkan tartışma konuları olan demokrasi, adalet, kanun hakimiyeti, hürriyet, cumhuriyet ve laikliğin bir İslam alimi gözüyle nasıl değerlendirildiğinin anlaşılması son derece önemlidir. Bu savunmalar yalnızca mahkemede ağır suçlamalara muhatap edilen birinin savunması olarak kalmamakta, modern dönemde tartışılan yeni kavramların Kur'anî bir bakış açısıyla nasıl ele alınması gerektiği ile ilgili de ipuçları sunmaktadır.

Bediüzzaman'ın düşünce ve hukuk tarihimiz ve evrensel hukuk bilimi açısından büyük önem taşıyan mahkeme müdafaalarıyla ilgili temel teşhislerden biri onun konjonktürel değil ilkesel bir savunma yapmasıdır. İnanç hürriyeti başta olmak üzere temel hak ve hürriyetleri kısıtlayan uygulamalar ve suçlamalar karşısında Bediüzzaman'ın temel hak ve özgürlükleri ve bilhassa dinî hürriyetleri meşruiyet zemini olarak ifade etmesi, temellendirilmesi ve haklılaştırması, hukuk devletinin temel prensiplerini hakim savcılara ve yöneticilere sürekli hatırlatması gibi hususlar hem adalet ideali ve hem de pozitif hukuk değerleri açısından önemli inceleme alanlarıdır. Şüphesiz bu onun takipçileri açısından da önemli yol gösterici bir durumdur.

Bediüzzaman Said Nursî'nin Muhakemeleri

Bediüzzaman Said Nursî siyasi ve sosyal hadiseler açısından çok farklı dönemlere şahit olmuş bir şahsiyettir. Siyaset bilimi açısından padişahlık, meşrutiyet, cumhuriyet, çok partili dönem gibi bir sınıflamaya tabi tutabileceğimiz bu dönemler Osmanlı Devleti'nin yıkılıp dağılmasına, Milli mücadelenin verilmesine, saltanatın kaldırılıp Cumhuriyetin kurulmasına, çeşitli inkılaplarla eskiyi ifade eden dinî değerlere savaş açılan sosyolojik bir ortama şahitlik edilen çok çalkantılı devirlere işaret etmektedir. Çok farklı siyasi dönem, sosyal gelişme ve hadiseler karşısında tek bir Bediüzzaman'ı görmek, her hadise karşısında aynı Bediüzzaman'la muhatap olmak, aynı çizgide devam eden bir tavrın mümessiliyle konuşmak son derece dikkat çekicidir. Devirler değişmekte, şartlar başkalaşmakta, asır başkalaşmakta ancak Bediüzzaman aynı kalmaktadır. Bu duruşun temelini elbette ki Bediüzzaman'ın sıkı sıkıya bağlı olduğu Kur'an esaslarından asla taviz vermeyen bağlılığında aramak gerekir. Bediüzzaman Said Nursî'nin müdafaalarını oturttuğu temel meşruiyet zemininin anahtar kelimeleri olan "mizan-ı

şeriat ve İslamiyet nokta-i nazarından meseleleri değerlendirme” ısrarı da bu hassasiyetinin tezahürüdür. Bediüzzaman, hayatı boyunca bu kavramlara sahip çıkmış ve her meseleyi bu anahtar kelimelerle değerlendirmiştir. Bunun önemi şudur:

Bedüzzaman Said Nursi'nin Meyve'nin 4. Meselesinden verdiği bir örnek sosyal hadiseleri değerlendirmek için bir ipucu sunmaktadır. Suya atılan bir taşın oluşturduğu daireler örneğinde olduğu gibi Bediüzzaman en küçük daireyi en önemli olarak nitelediği kalp ve insan dairesi olarak belirlemede, en ehemmiyetli dairenin en küçük daire olduğunu ifade etmektedir. Daire büyüdükçe bizim sorumlu olduğumuz alanlar küçülmekte ve birincil derecedeki önemini kaybetmektedir. Aslolan öncelikle küçük dairelerin sağlamaştırılması, oraların ihtiyacının giderilmesidir. Buradan hareketle merkez daire en önemli dairedir. Sosyal olaylara bakışımızda merkeze hangi kavramı yerleştirdiğimizin bu olaylar karşısındaki tavrımızı belirlememiz açısından büyük önemi vardır. Merkeze devlet kavramını yerleştiren bir bakış açısı adalet, hürriyet, insan hakları gibi kavramları da devlet merkezli değerlendirebilecek, devletin bekası, hikmet-i hükümet vs. yaklaşımlarla Kuran'ın temel yaklaşımlarının dışına çıkabilecek, adalet, hürriyet değerlendirmelerinde adalet dışı uygulamaların içinde olabilecektir. Merkez kavramı iktidar, güç, menfaat vb. olan bir yaklaşım da bu kavramları iktidar, güç, menfaat yaklaşımıyla ele alacak ve kendi güç ve iktidarını tehlikeye atabilecek hiçbir fikre izin vermeyecek ve onlara yaşama hakkı tanımayacaktır. Bugün jakoben yapılara ve istibdadî uygulamalara bakıldığında bunu rahatlıklar görmek mümkündür. Otoriter yapıların merkez kavramı olan iktidar ve güç gibi olguların devamlılığı için hak, hukuk, adalet gibi anlayışlar yaşama şansı bulamamaktadır. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bediüzzaman Said Nursi'nin merkez kavramı mizan-ı şeriattır. O bütün hadisiyatı İslamiyet nokta-i nazarıyla değerlendirir. O Kuran'ın emrettiği şekilde, her olayı Kur'anî bir bakış açısıyla değerlendirmekte, sadakat dolu bu yaklaşım dolayısıyla Kur'an dışı, İslam dışı hiçbir söylem ve davranış kendisinden sudur etmemektedir. Bediüzzaman'ı Bediüzzaman yapan da budur. Dünyayı kasıp kavuran hadisat karşısında dahi tek bir Bediüzzaman'la karşılaşmamızın temel nedeni budur.

Esir düştüğü zamanlarda Nikola Nikolaviç'le ölmek pahasına sergilediği tavrın sebebi de, yine Bediüzzaman'ın ifadesiyle cebbar kumandanlara boyun eğmemesinin altında yatan da budur.

Divan-ı Harb-i Örfi'nin başında “Ben talebeyim. Onun için her şeyi mizan-ı şeriatla muvazene ediyorum. Ben milliyetimizi, yalnız İslamiyet biliyorum. Onun için her şeyi de İslamiyet nokta-i nazarından muhakeme ediyorum”⁽¹⁾ şeklindeki mahkeme reislerine ve kendisini mahkemeye sevk eden kumandanlara savunmasını oluşturacağı meşruiyet zeminini ifade eden sözleri önemlidir. Bu meşruiyet zemini onun Rüyada Bir Hitabe” ile kendisine tevdi edilen vazifeye de son derece uygundur ve Bediüzzaman

Aslolan öncelikle küçük dairelerin sağlamaştırılması, oraların ihtiyacının giderilmesidir. Buradan hareketle merkez daire en önemli dairedir.

1 Nursi Bediüzzaman Said, ESDE, Divan-ı Harb-i Örfi, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2003

Bediüzzaman
Said Nursî'nin
bu mahkemede
yaptığı savunma
daha sonra
"İki Mekteb-i
Musibetin
Şahadetnamesi
yahud Divan-ı
Harb-i
Örfi" adıyla
neşredilmiştir.

Cumhuriyet döneminde de karşılaştığı sıkıntılarda bu zemini asla terk etmeyecek, her şeyi mizan-ı şeriat tartışısıyla değerlendirecektir.

Divan-ı Harb-i Örfi

Divan-ı Harb-i Örfi, II. Abdülhamit Dönemi'nin sona ermesinde büyük rol oynayan ve tarihe kanlı bir ayaklanma olarak geçen 31 Mart Hadisesi sonrasında kurulan sıkıyönetim mahkemesine verilen isimdir. Bediüzzaman Said Nursî 31 Mart hadisesinde rol aldığı gerekçesiyle bu mahkemeye çıkarılmıştır. Bediüzzaman Said Nursî'nin bu mahkemede yaptığı savunma daha sonra "İki Mekteb-i Musibetin Şahadetnamesi yahud Divan-ı Harb-i Örfi" adıyla neşredilmiştir.⁽²⁾

Bediüzzaman'ın Divan-ı Harb-i Örfi'ye yaptığı savunma birçok yönüyle değerlidir. Eser, telif edildiği tarihi dönemi aşarak günümüze de birçok yönüyle işaret eden bir muhtevaya sahiptir. Bediüzzaman Cumhuriyet dönemi mahkemelerinde olduğu gibi bu mahkemede de dönemin önemli tartışma konularına savunmasında yer vermiş, bu konuların Kur'anî perspektiften nasıl değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin önemli mesajlar sunmuştur. Meşrutiyet Döneminin meşrutiyet, hürriyet gibi tartışma konularını, yakın tarihin akışını değiştiren 31 Mart Hadisesi gibi tarihî bir olayın neden sonuç ilişkisini ve arka planını bu savunmada görürken Türkiye'nin demokrasi sürecine ait kırılma noktalarını, dönemin sosyal ve siyasi yapısını da aynı eserde bulmak mümkündür.

Şüphesiz Divan-ı Harb-i Örfi savunmasını değerli kılan en önemli şey, penceresinden idam edilenlerin görüldüğü bir mahkeme salonunda, muhtemel bir ölüm cezasına rağmen Bediüzzaman'ın mahkemenin başında ifade ettiği, "İslamiyet nokta-i nazarından olayları değerlendireceği ve şeriatın mizanlarına göre savunmasını yapacağı" yönündeki açılış deklarasyonuna savunma boyunca ve hatta hayatı boyunca sadık kalmasıdır. Yapısal olarak savunmasını iki bölüm üzerinden kurgulayan Bediüzzaman, mahkemenin birinci bölümünde kendisine yöneltilen suçlamalara cevap verir. Bediüzzaman bu kısımda Meşrutiyet döneminin çalkantılı anlarında onun mehasin sayılması gereken faydalı faaliyetlerinin cinayet addedildiğinden bahsetmekte ve bu durumu eleştirmektedir. Bediüzzaman'ın ilk İstanbul macerasında yoğun bir faaliyet içinde olduğu bilinmektedir. Meşrutiyet dönemi faaliyetlerini anlatmakta, 31 Mart Hadisesi ile bir ilgisinin olmadığını aksine yatıştırıcı rol oynadığını ortaya koymaktadır. Nursî'nin hürriyet ve meşrutiyete sahip çıkılması noktasındaki çeşitli faaliyetlerde bulunması, ulemadan biri olarak din adına meşrutiyete sahip çıkması, Ferah Tiyatrosu vb. yerlerde vuku bulan kalabalık arbedelerde yatıştırıcı rol oynaması, İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti ile ilişkileri, 31 Mart Hadisesi'nde ayaklanmaya katılan askerleri yatıştırması gibi bir dizi olay birinci bölümün konusudur. Bu faaliyetlerin bir suçlama sebebi görülerek adeta cinayet sayılmasını Bediüzzaman ironik bir dille eleştirir. 31 Mart hadisesinin arka

2 Bu yazının temel konusu olmaması hasebiyle, eserle ve Bediüzzaman'ın mahkemede yaptığı savunma ile ayrıntılı bilgi ve değerlendirmeler için Köprü dergisinin ilgili sayısına müracaat edilebilir Köprü, Divan-ı Harb-i Örfi, no: 153/Yaz, 2021

planının da deşifre edildiği bu savunmayı bir savunma klasiği olarak bu günlere taşıyan asıl husus, Bediüzzaman'ın mahkeme heyetine yönelttiği on bir buçuk sualdir. Bu suallerin ifade ettiği anlam Bediüzzaman'ın savunmasını çağını aşan bir hukuk manifestosuna döndürecek niteliktedir. Hak, hukuk, adalet ana kavramları çerçevesinde suçun şahsiliği, adalet-i mahza, hukukun üstünlüğü, kanun hakimiyeti gibi adalet ilkelerinin ön plana çıkarıldığı suallerde; imtiyazcılık, intikam fikriyle hareket etme, istibdat gibi kavramlarla birlikte adaleti asılsız ihbarlar üzerine bina etme çabaları eleştirilmekte, hukukun temel ilkelerine dikkat çekilmektedir.⁽³⁾

Özü itibariyle Divan-ı Harb-i Örfî yalnızca kendi döneminin siyasi ve hukuki şartlarını tahlil etmekle kalmaz, darbe dönemlerinde Hukuk Devleti'nin nasıl davranması gerektiği ile ilgili genel bir çerçeve çizer. Bu son derece önemlidir. Devletin güvenliği gibi nedenlerle temel hak ve hürriyetlerin askıya alınabileceği şeklindeki yaklaşım olağanüstü şartlarda sıklıkla dile getirilen ve tartışılan bir husustur. Bediüzzaman'ın Divan-ı Harp savunmasında darbe dönemlerinde dahi hukukun askıya alınmaması gerektiğini dile getirmesi, suçun şahsiliği ilkesine hassasiyetle riayet edilmesini vurgulaması, evrensel hukuk değerleri ve arayışları açısından da son derece önemlidir.

Divan-ı Harb-i Örfî'deki savunmasıyla beraat eden Bediüzzaman Said Nursî 1909'dan Cumhuriyet'e giden süreçte Divan-ı Harb'de güçlü bir şekilde seslendirdiği fikirlerini yine Cumhuriyet öncesinde neşrettiği Münazarat ve Hutbe-i Şamiye'de, İslam dünyasının temel problemleriyle birlikte ele alarak tekrarlayacaktır.

Bediüzzaman Said Nursî'nin mahkeme safahatı Cumhuriyet'le devam edecektir. Cumhuriyet'in kuruluşuna yol açan milli mücadele şartları içinde önemli bir rol üstlenen, faydalı faaliyetleri nedeniyle Ankara'ya ısrarla davet edilen Bediüzzaman kendisini Ankara'ya çağırınların hismindan kurtulamayacaktır.

Bediüzzaman Said Nursî'nin her dönemde neden baskılara maruz kaldığı, neden sürekli hapis ve sürgünlere muhatap olduğu, neyle suçlandırıldığı soruları akla gelmektedir. Bu soruların cevapları tarihî süreç içerisinde Bediüzzaman'ın temsil ettiği manevi şahsiyeti ve savunduğu davası ile ilgili ilişkilendirmek doğru olacaktır. Bu süreçler Türkiye'nin modernleşme sürecinde yaşananları ve mahkeme safhalarının arka planını da deşifre edecek niteliktedir. "Bediüzzaman Said Nursî neyi müdafaa etti?" sorusunun cevabını ararken yaşadığı dönemlerin sosyo-kültürel ve hukuki şartları da kendiliğinden ifşa edilmiş olacaktır.

Diğer bir yandan "Bediüzzaman'ın mahkeme safhaları ve savunmaları bugün bize ne anlatıyor?" sorusu da yakın tarihin aydınlatılması ve benzer hadiseler karşısında bugün takınılacak tavırların nasıl olması gerektiğinin anlaşılması açısından son derece öğreticidir.

3 Nursî, Bediüzzaman Said, Divan-ı Harb-i Örfî, ESDE, Yeni Asya Neşriyat, İst.2012, s. 111-167

*Divan-ı Harb-i
Örfî yalnızca
kendi döneminin
siyasi ve hukuki
şartlarını
tahlil etmekle
kalmaz, darbe
dönemlerinde
Hukuk
Devleti'nin nasıl
davranması
gerektiği ile ilgili
genel bir çerçeve
çizer.*

“Yeni Türkiye yol ayrımındaydı. Bu yollardan birisi Batılılaşmak bahanesiyle din ile arasındaki mesafeyi aşarak reformlar istikametine gitmekti. İkincisi ise dinin bu toplumun özünde var olan yerini ihmal etmeden yeniliklere girişmekti.”

Meşrutiyet dönemine tekabül eden Divan-ı Harb-i Örfî (1909) mahkemesinden sonra Bediüzzaman Said Nursî Cumhuriyet döneminde dört büyük mahkemeye çıkar. Bunlardan Eskişehir Mahkemesi (1935), Denizli Mahkemesi (1944), Emirdağ-Afyon Dönemi Mahkemeleri (1945-1948) ‘tek parti’ dönemine; İstanbul Mahkemesi ise (1952) çok partili dönemin ilk yıllarına karşılık gelir. Bu mahkemeleri ana hatlarıyla incelemeyen önce, Bediüzzaman Said Nursî gibi bir vatansever bir İslam aliminin yıllarca neden baskı altına alındığı ve mahkeme mahkeme dolaştırılarak gözetim altında tutulduğu sorusuna cevap oluşturmak üzere, Türkiye’nin modernleşme sürecine Bediüzzaman’ın temsil ettiği değerler ve misyon açısından bakmakta fayda olacaktır.

Yol Ayrımındaki Türkiye ve Namaza Dair Beyanname

Bediüzzaman Said Nursî’nin Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası işgal altındaki İstanbul’da gerçekleştirdiği bir dizi faaliyet, onun Darü’l Hikmetteki üyeliğiyle tezahür eden resmî kimliğinden çok daha kıymetli olan kahraman ve vatansever şahsiyetini gözler önüne sermektedir. 16 Mart 1920’de İstanbul’un resmen işgaliyle, resmî tarihin bugün kolaylıkla hain yaftasını tarihi şahsiyetlerin üzerine yapıştırabileceği çetin bir dönem başlar. Bu süreçte bir İslam alimi olarak Bediüzzaman’ın çizdiği portre tüm İslam ulemasının yüz akı olacak niteliktedir. Bediüzzaman’ın ifadesiyle dessor İngiliz siyaseti kiminin intikam hürsünü, kiminin makam sevdasını, kiminin tamamını, kiminin ahmaklığını, kiminin dinsizliğini, kiminin de taassubunu işletmekte ve kullanmakta,⁽⁴⁾ emellerine alet edebileceği kimlikleri her cehennemde bulabilmekteydi. Bu hengamede Bediüzzaman bazı ulemaca da destek bulan İngiliz siyasetinin etkisini kırmak için Hutuvat-ı Sitte adlı eserini yayımlar ve başarılı da olur. Bununla birlikte milli mücadele ve Kuva-yı Milliye lehinde bir fetva yayımlayarak İstiklal Savaşını bir cihat olarak nitelendirir.

O sıralarda Ankara’da çalışmalarına başlayan yeni meclis Bediüzzaman’ı bu çalışmalarından dolayı takdir ederek onu Ankara’ya davet eder. Israrlı davetler üzerine Ankara’ya gelen Bediüzzaman Said Nursî’yi bekleyen manzara beklenenin aksine hayal kırıklığı oluşturacak türdendir. Milli mücadeleyi yürüten hakim kadrodan bir kısmının farklı bir Türkiye tasavvuru içinde olduğu⁽⁵⁾ anlaşılmaktadır.

“Yeni Türkiye yol ayrımındaydı. Bu yollardan birisi Batılılaşmak bahanesiyle din ile arasındaki mesafeyi aşarak reformlar istikametine gitmekti. İkincisi ise dinin bu toplumun özünde var olan yerini ihmal etmeden yeniliklere girişmekti.”⁽⁶⁾

4 Nursî, Bediüzzaman Said, Hutuvat-ı Sitte, ESDE, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2012, s.449

5 “1338’de Ankara’ya gittim. İslam ordusunun Yunana galebesinden neşe alan ehl-i imanın kuvvetli efkarı içinde, gayet müthiş bir zındıka fikri, içine girmek ve bozmak ve zehirlemek için dessorane çalıştığını gördüm. “Eyvah!” dedim. Bu ejderha imanın erkanına ilişecek. Nursî, Bediüzzaman Said, Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2013, s. 234

6 Ölmez, Adem, Uzun Yürüyüş, Nesil Yayınları, İst. 2012, s. 162

Bediüzzaman Said Nursî'nin Batılılaşma hayranlığı karşısında daha önce "Mebusana Hitap" gibi makalelerinde "dini dünyadan tefrik ile batıl bir zanna düşmeyiniz" şeklindeki ikazlarına ve Rüyada Bir Hitabe'deki analizleriyle ortaya koyduğu Yeni Türkiye'nin yol haritasının nasıl olması gerektiği ile uyarılarına uyulmayacağı yönündeki izlenimleri, onun yine tüm İslam alemi ve uleması adına tarihi bir vazifeyi üstlenmesini sağlar. Ankara'ya henüz gelmiş olan Bediüzzaman Said Nursî Yeni Türkiye'nin yol haritası olabilecek on maddelik bir beyanname neşreder. "Namaza Dair Beyanname" başlığını taşıyan bu bildirin başlığındaki vurgu namaza dair olmakla birlikte içerik itibarıyla yol ayrımındaki Türkiye'nin pusulası olabilecek niteliktedir.

Bediüzzaman, milletvekillerine dağıttığı ve Kazım Karabekir aracılığı ile Mustafa Kemal'e de ulaştırdığı Beyanname'de milli mücadeleyi yürüten orduya İslam Mücahitleri olarak sesleniyor, "Şu inkılab-ı azimin temel taşları sağlam gerek" diyerek yeni oluşacak hükümeti şair-i İslamiyeye sahip çıkmaya davet ediyor, İslam aleminin muhabbetini devam ettirmek için İslam'dan uzaklaşmalarını tavsiye ediyor, ilerlemenin hangi değerler üzerinde kurulacağı hususunda Napolyon'u değil Selahattin Eyyubi'yi örnek almalarını (Selahattin Eyyubi ile ilgili tavsiye Bediüzzaman'ın Mustafa Kemal'e gönderdiği metinde yer almakta, olup bu metin cumhurbaşkanlığı arşivindedir. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/587903-islam-alemi-kahramani-pasa-hazretleri>)⁽⁷⁾ salık veriyordu. Dinde ihmal olduğu takdirde milletin kendilerine destek vermeyeceği ihtarında bulunan Bediüzzaman Said Nursî, bu esaslar çerçevesinde milletvekillerine namaz kılmalarını tavsiye etmekte, genel hatlarıyla İslam ekseninin dışına çıkmalarını öğütlemekteydi. Bilhassa Napolyon yerine Selahattin Eyyubi'ye benzeme tavsiyesi Türkiye'nin medeniyet tercihini nasıl kullanması gerektiği ile ilgili incelenmeye değer bir ipucudur. Napolyon Bediüzzaman'ın mimsiz medeniyet olarak nitelendirdiği medeniyet-i hâzıranın unsurlarını temsil etmektedir. Bu anlayışın temsil ettiği değerler taklitçi bir Batıcılık anlayışıyla muasırlık adı altından sefahat, güç, iktidarı ne pahasına olursa olsun elde tutma anlayışı, menfaat-i şahsiye, maddecilik ve menfi milliyettir. Fransız ihtilalinin ünlü komutanı ve daha sonra Fransa İmparatoru olan Napolyon Fransız ihtilalinin ortaya çıkardığı adalet, eşitlik ve hürriyet gibi prensipler için savaşmışsa da bu prensipleri ilk önce katleden kendisi olmuştur. Zaten cumhuriyet için savaşmış, fakat kişisel bir diktatörlük kurarak kendisini kral ilan etmiştir.⁽⁸⁾ Bu anlamda Bediüzzaman'ın Napolyon gibi olunmaması tavsiyesinden Fransız ihtilalindeki gibi jakoben tavırların

*Napolyon
Bediüzzaman'ın
mimsiz
medeniyet olarak
nitelendirdiği
medeniyet-i
hâzıranın
unsurlarını temsil
etmektedir.*

7 Güntay Şimşek'in Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nden aktardığı bu belgenin 8. maddesinde "Dinin zayıflayıp etkisini kaybetmesine sebep olan alçak Avrupa medeniyeti yirtılmaya yüz tuttuğu bir zamanda ve Kuran medeniyetinin ortaya çıkmasının vakti geldiği bir anda lakayt ve ihmalkâr bir şekilde "olumlu bir iş yapılamaz"; olumsuz ve yıkıcı işe ise bu kadar yıkıma maruz kalan İslam zaten muhtaç değildir. Napolyon'a değil belki Selahaddin-i Eyyubi gibi İslam kahramanlarına tabi olmanız gerekir" denilmektedir. Tırnak içindeki alıntılar sadeleştirme olduğu düşünülmelidir. Metnin aslı "... İläkaydâne ve ihmalkârâne müsbet iş görölmez. Menfice, tahripkârâne iş ise, bu kadar rahnelere maruz kalan İslam, zaten muhtaç değildir." şeklindedir.

8 Ölmez, Adem, Uzun Yürüyüş, Nesil Yayınları, İst. 2012, s. 194

*Namaza Dair
Beyanname'nin
neşri ile gelişen
hadiseler Türk
modernleşmesinin
yaslanmak istediği
zemini göstermesi
bakımından son
derece önemlidir.*

yeni Türkiye'nin kuruluşunda yer almaması gerektiği düşüncesi de rahatlıkla çıkarılabilir. Bediüzzaman'ın benzemelerini tavsiye ettiği Selahattin Eyyubi ise sadece Müslüman toplumların gönlünde taht kurmuş kahraman bir İslam kumandanını temsil etmez; hak, adalet, fazilet, hidayet, birlik ve beraberlik, kardeşlik ve hoşgörü gibi Kur'anî değerleri de temsil eder. Ülkesinde adaletle hükmeden, tebası altındaki bütün insanlara eşit davranan, farklı inanç ve dinlere hoşgörü ile yaklaşan, hangi din ve mezhepten olursa olsun insanlara inancını yaşama hakkını sağlayan Selahaddin Eyyubi'nin bu hallerinin doğrulayan bir çok tarihi hadise mevcuttur.⁽⁹⁾ Bu bağlamda Bediüzzaman Mustafa Kemal'e Selahaddin gibi olmasını önerirken "dinine bağlı kal, jakoben uygulamalarda bulunma, Müslümanların gönlünde taht kur" gibi hatırlatmaları yapmış oluyordu.⁽¹⁰⁾ Beyannamedeki bu vurgu, temel bir zihniyeti ortaya koyması ve karşılaştırması bakımından son derece önemlidir.

Bediüzzaman'ın bu beyanname üzerine birçok milletvekilinin namaza başlamasıyla Mustafa Kemal'le arası açılır ve aralarından bazı tartışmalar yaşanır. Bu yazıda bu tartışmaların içeriğine girilmeyecektir. Ancak, Beyanname'nin sadece iki şahıs arasındaki fikir ayrılığını ortaya koymanın ötesinde Türkiye'nin yine iki şahıs nezdinde derin zihniyet farklılığını ortaya koyacak nitelikte olduğunu vurgulamak gerekir. Zira Bediüzzaman dini dikkate almadan, Müslüman bir milletin fitratına uygun bir program hazırlamadan muvaffak olunamayacağını açıkça ifade ederken Mustafa Kemal ilerlemek için dine ihtiyaç olmadığını düşünmektedir. Türk modernleşmesini dindışılık üzerine kurma eğilimi Mustafa Kemal ve ekibinde tezahürleri görülen bir durumdur.⁽¹¹⁾

Namaza Dair Beyanname'nin neşri ile gelişen hadiseler Türk modernleşmesinin yaslanmak istediği zemini göstermesi bakımından son derece önemlidir. Bediüzzaman'ın beyanname ısrarla dile getirdiği "Şeair- İslamiyeyi iltizam, Kur'an'ın evamir-i kat'iyyesine imtisal, Şarkın fitratına muvafık bir cereyan vermek, milletin hacat-ı diniyesini tatmin, şahs-ı maneviyyi temsil eden meclisin müstakim olması" gibi hususlar, "...laubaliyane, Avrupa medeniyet-i habise kısmından süzülen bir cereyan-ı bid'atkârane sine-sinde yer tutamaz. Demek âlem-i İslâm içinde mühim ve inkılâb-varî bir iş görmek, İslâmiyet'in desatirine inkıyad ile olabilir." şeklindeki tesbitlerle birlikte yapılan tavsiyeler, Cumhuriyetin kurucu iradesi tarafından dikkate

9 Ölmez, Adem, Uzun Yürüyüş, Nesil Yayınları, İst. 2012, s. 195

10 Ölmez, Adem, Uzun Yürüyüş, Nesil Yayınları, İst. 2012, s. 194

11 Beyannamedeki namaz vurgusu farklı yönleriyle ayrıca ele alınması gereken bir husustur. Namaz ve bilhassa cemaatle namaz şeairdendir. Ve sıradan kişilerin aksine vekilleri namaza davet aslında şeairi muhafazaya davettir. Mecliste namaz kılan az sayıda vekilin küçük odada namaz kılması ile bu beyanname üzerine sayının çoğalması ve açılan çok daha geniş bir mekanda ve cemaatle namaz kılması arasındaki "görüntüsel" fark açıktır. Hele Meclis'in "Reisliği" makamını elde etmiş olan Mustafa Kemal'in Meclisteki bu büyük ve etkili mescidde "imam" ve hatta cemaat olup olamayacağı düşünüldüncce iş daha da netleşir. Başka bir yönüyle, namaz için genişletilen bir odanın, üstelik bir tür grup odası ya da bir tür muhalefet merkezi haline gelmeye hazır görünen ve Mustafa Kemal tarafından da muhtemelen öyle görülen bu mescidin M. Kemal'in onayı olmadan ve hatta ona rağmen açılması, namazla başlayan bu meselenin aynı zamanda yön tartışması yaptıran bir işaret fişegi olduğunu da gösterir.

alınmayacaktır. “Cumhuriyet, modernleşmeyi yepyeni bir yaşam yaratmanın ve topyekün dönüşümün bir formülü olarak okumakta, bu dönüşümü de Batılılaşma olarak formülleştirmekte, Batının ürettiği değerlere aykırı her türlü düşüncenin ortadan kaldırılması düşüncesini kendine şiar edinmekte, yaşanan olumsuz tecrübenin sorumlusunu Osmanlı’yı ve onun sahip olduğu geleneğe görek bu geleneği ‘öteki’ olarak kodlamakta ve yaptığı devrimlerle dinsel değerlerin kamusal ve sosyal alanların dışına çıkarılmasını hedeflemekteydi.”⁽¹²⁾ Bediüzzaman’ı “öteki” olarak kodlayan Mustafa Kemal, yine de Bediüzzaman’la birlikte çalışma isteğini müşahhas tekliflerle kendisine iletcek, ancak Bediüzzaman Şark Umumi Vaizliği, Milletvekilliği, Diyanette azalık gibi makam, yüksek maaş ve mali imkan tekliflerini reddedecek ve Van’a çekilecektir. Bediüzzaman ve Mustafa Kemal’in görüşmesi, Bediüzzaman’a 1922 sonunda yapılan bir dizi teklif Türk modernleşmesinin hangi eksen üzerinde ilerleyeceği hususunda karşılıklı fikir alışverişinde bulunabildiği ortak bir zeminin henüz var olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte bu zeminin ancak 1924 yılına kadar devam edebildiğini vurgulamak gerekir. Bu tarihten itibaren Cumhuriyetin kurucu iradesi Yeni Türkiye’yi inkılapçı ve pozitivist bir yaklaşımla, Batılılaşma eksenine oturtma kararını vermiş ve muhaliflerinin tasfiyesine başlamıştı. Bu dönemin tarihî süreci ve olayları bu yazının konusu değildir. Ancak bunu fark eden Bediüzzaman söyleyeceğini söylemiş, kendisine yapılan “birlikte çalışma” tekliflerini reddederek Van’a çekilmiştir. Ankara’dan ayrılışın geleceğe ilişkin pek çok sembolik anlamını zaman tefsir edecektir.⁽¹³⁾

Bediüzzaman Van’a çekildikten kısa bir süre Şeyh Said Ayaklanması patlak verir. Kurucu irade tercihinin Napolyon yönünde yapmış, Batılılaşma ekseninin ana kavramlarını dindışılık ve ulus devlet gibi temel kavramlar üzerine oturtmak ihtiyacıyla bir dizi reform hareketine girişmiştir.

Toplumda büyük huzursuzluğa ve gerilime yol açan bir dizi inkılabın sonucunu ortaya çıkan Şeyh Said Hadisesi öncesinde de Bediüzzaman’ın yatıştırıcı rolü görülür. O kendisinden ayaklanmaya destek istemek için gelenlere bu işten vaz geçmelerini tavsiye etmiş, “Türk milleti asırlardan beri İslamiyete hizmet etmiş ve çok veliler yetiştirmiştir. Bunların torunlarına kılıç çekilmez, siz de çekmeyiniz teşebbüsünüzden vaz geçiniz. Millet irşat ve tenvir edilmelidir”⁽¹⁴⁾ diyerek onları bu işten vaz geçirmeye çalışmıştır. Buna rağmen Şeyh Said Ayaklanması gerekçesiyle Bediüzzaman Van’dan

Bediüzzaman ve Mustafa Kemal’in görüşmesi, Bediüzzaman’a 1922 sonunda yapılan bir dizi teklif Türk modernleşmesinin hangi eksen üzerinde ilerleyeceği hususunda karşılıklı fikir alışverişinde bulunabildiği ortak bir zeminin henüz var olduğunu göstermektedir.

12 Şen, Hasan, Kemalist Modernleşme ve İslamcı Gelenek, Kadim Yayınları, Ankara, 2012, s. 59-61

13 Bunlardan biri Şeyh Said Ayaklanmasının yıkıcı sonuçları üzerine Bediüzzaman’a sorulan bir soru ile ilgilidir. “Mühim Bir Suale Hakikatlı Bir Cevaptır”, başlığı altında Bediüzzaman kendisine sorulan soruya şu cevabı vermektedir: “Büyük memurlardan birkaç zat ben-den sordular ki: ‘Mustafa Kemal sana üç yüz lira maaş verip Kürdistan ve vilayat-ı şarkiyeye Şeyh Sünusi yerine vaiz-i umumi yapmak teklifini neden kabul etmedin? Eğer kabul etseydin, ihtilal yüzünden kesilen yüz bin adamın hayatlarını kurtarmaya sebep olurdu’ dediler. Ben de onlara cevaben dedim ki: Yirmişer, otuzar senelik hayat-ı dünyeviyeyi o adamlar için kurtarmadığıma bedel, yüz binler vatandaşa, herbirisine milyonlar sene uhrevi hayatı kazandırmaya vesile olan Risale-i Nur, o zayıfın yerine binler derece iş görmüş. Eğer o teklifi ben kabul etseydim, hiçbir şeye alet olamayan ve tabi olmayan ve sırr-ı ihlasi taşıyan Risale-i Nur meydana gelmezdi.” Nursî, Bediüzzaman Said, Emirdağ Lahikası1, Yeni Asya Neşriyat, İst.2012, s. 39

14 Nursî, Bediüzzaman Said, Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İst. 2013, s. 238

“Şark muntıkasında muayyen vilayet ve kazalarda ceraim takibatı ile cezalarının tecili hakkında kanun” adıyla yapılan düzenlemeden Bediüzzaman’ın neden yararlanmadığıdır.

alınarak Burdur’a nefyedilir. Bu Bediüzzaman’ın sürgün ve mahkemelerle geçecek hayatının henüz başlangıcı olacaktır.

Burdur’da yaklaşık bir yıl sürgün hayatı geçiren Bediüzzaman daha sonra Isparta’ya getirilmiş, burada da iki aylık mecburi bir ikametten sonra Barla’ya götürülmüş ve orada mecburi ikamete tabi tutulmuştur.

Bediüzzaman’ı Eskişehir mahkemesine götüren süreç Barla’da başlar. Bu süre zarfında yeni siyasal konjonktürü ve aktörlerini iyi tahlil eden Bediüzzaman, Yeni Said dönemi adını verdiği yeni bir tarz-ı hizmetle milleti tenvir ve irşat edecek metodunu hayata geçirir ve Risale-i Nurların telifine başlar. Bu noktada Bediüzzaman Said Nursi’nin yaklaşık dokuz yıl süren (8 yıl, 5 Ay, 10 gün⁽¹⁵⁾) Barla hayatı, birkaç temel soru üzerinden tartışmaya açılabilir.

Bu sorulardan ilki Şeyh Said Hadisesi sonrası bir nevi genel af anlamını taşıyan 27 Mayıs 1928 tarihli ve 1239 sayılı “Şark muntıkasında muayyen vilayet ve kazalarda ceraim takibatı ile cezalarının tecili hakkında kanun” adıyla yapılan düzenlemeden Bediüzzaman’ın neden yararlanmadığıdır.⁽¹⁶⁾ Cezanın tecili anlamını taşıyan bu aftan Bediüzzaman da yararlanabilir, Van’a ya da doğduğu topraklara tekrar pekala dönebilirdi, ancak Bediüzzaman böyle bir teşebbüste bulunmadı. İkinci esaslı soru, Barla gibi, ulaşımın çok kısıtlı imkanlarla ve göl üzerinden sağlandığı, kuş uçmaz kervan geçmez şeklinde tabir edilen bir yere sürgün edilerek adeta gözlerden irak bir şekilde nisvana mahkum edilmek istenen Bediüzzaman Said Nursi hangi eylemleriyle Eskişehir Mahkemesi’ne giden süreci başlatmıştır? Devlet Bediüzzaman’dan ne istiyordu?

Bediüzzaman bu sorulardan ilkinde, dönemin hukuksuz uygulamalarını da gözler önüne sererek şöyle cevap verir: “Çok dostlarla beraber, bana nezaret eden bir kumandan, mükerreren sual ettiler: “Neden vesika için müracaat etmiyorsun, istida vermiyorsun?” şeklindeki soruya “Beş altı sebep için müracaat etmiyorum ve edemiyorum” şeklinde ayrıntılı bir cevap verir. Bu cevapta özetle Bediüzzaman her şeyden önce kendini kaderin mahkumu olarak görmekte, işlerine hiçbir şekilde karışmadığı ehl-i dünyanın mahkumu olamayacağını vurgulamakta, hakiki vatanının ahiret yurdu olduğu gerçeğinden hareketle baki kalamayacağı bir yere dönme çabasının beyhude olduğunu ifade etmektedir. Müracaatın kanun dairesinde olabileceğinden hareketle, Barla’da kendisine yapılan muamelelerin kanun dışı ve keyfi olduğunu belirten Bediüzzaman “Bu fevkalkanun muamele edenlere kanun namına müracaat manasız olur” diyerek Barla çevresinde tebdil-i hava gibi çok basit isteklerini reddedenlere müracaat etmenin zillet içinde faydasız bir tezellül olduğunu söylemekte, “Haksızlığı hak iddia edenlere karşı hak dava etmek ve onlara müracaat etmek bir haksızlıktır, hakka karşı bir hüremetsizliktir” diyerek uğradığı haksızlığın asıl sebebinin dine bağlılığından kaynaklandığını vurgulamaktadır.⁽¹⁷⁾ Bu soruyla ilgili yapılan bazı

15 Armağan, Servet, Ey Hakimler, Nesil Yayınları, İst.2010, s. 23

16 Canlı, Cemalettin; Baysülen Yusuf Kenan, Zaman İçinde Bediüzzaman, İletişim Yayıncılık, İst. 2010, s. 336

17 Nursi, Bediüzzaman Said, Mektubat, Yeni Asya Neşriyat, İst. 2017, 2. 90

yorumlar da Bediüzzaman'ın Barla'da kalma isteğini oluşturan şartlarla ilgilidir. Bediüzzaman Said Nursî Yeni Said döneminin şartlarını ve hizmet metotlarını oluşturacak, Türkiye'nin Batılılaşma adı altında yaşadığı dindışılık zemininde ilerleyen eksen kaymasını ve zihniyet deformasyonunu tadil ve tedavi edecek şartları Barla'da oluşturmaya başlamış, sadık talebeleriyle birlikte iman merkezli bir hareketin tohumlarının filizleneceği zeminleri inşa etmeye girişmiştir. Tecil için başvurmamakla Bediüzzaman gerçek bir kopuşu göze almıştır. Bu yeni bir tutuma işaret etmektedir.⁽¹⁸⁾ “Cumhuriyet uygulamalarıyla Bediüzzaman ve onun gibi düşünenlerin inançları doğrultusunda bir yaşam alanlarının ortadan zaten kalkmış olması, Cumhuriyet kurucularının kendi tasarrufları dışında bir var oluşa da yaşam şansı tanımamakta kararlı olduklarını göstermeleri... ulus inşası için gerekli referansların özellikle Osmanlı/İslam geçmişine yönelik reddiyeden devşirildiği şartlarda, Osmanlı/İslam kimliğini fiilen sürdüren taşrada bir krizin oluşması ve yolların ayrılması kaçınılmazdır. Cumhuriyetin kendi referanslarını toplumun kabul edeceği bir zemin olarak kabul ettiremediği şartlarda insanların kimlik referanslarının yok sayılmasının yolların ayrılması anlamına geleceği de açıktır.”⁽¹⁹⁾ Bediüzzaman da öyle yapmış, bir İslam alimi olarak, ki Rüya'da Bir Hitabe'de tescillendiği üzere muvazzaf bir İslam alimidir, kendi meşruiyet kaynakları üzerinde ısrar etmiş, İslam alemini düştüğü cendereden kurtaracak yeni bir yol haritası belirlemiştir.

İkinci tartışma konusu yukarıda değinilen eksen değişikliğinin oluşturduğu tahribatı tamir edecek faaliyetlerle ilgili olmalıdır. 1924-1935 yılları arasında Tek Parti döneminin icraatları arasında sayılabilecek faaliyetler ana başlıklarıyla şöyledir: Saltanat ve Hilafetin lağvından sonra, 1925'te Tarikatların kapatılması ve Tekke ve Zaviyelerin kapatılması, 1928 Harf İnkılabı, 1932'de Arapça ezan okunmasının yasaklanması, 1933'te Ayasofya Camii'nin kapatılması, 1934 tarihli “efendi, bey, paşa” gibi lakap ve unvanların kaldırıldığına dair kanun ile “bazı kisvelerin giyilemeyeceğine dair kanun”un çıkarılması ve Laiklik ilkesinin kabulüne ön hazırlık nevinden bazı düzenlemelerin yapılmasının dinsizlik üzerinde inşa edilen yeni bir devrin habercisi olduğu açıktır. Bu bağlamda Bediüzzaman Said Nursî gerçek bir cumhuriyetçi olmasına rağmen artık kendisini mevcut cumhuriyet uygulamalarının karşısında konumlandırın ve dolayısıyla baskı-kontrol altında tutulması gereken muhalif bir figürdür ve Barla da Said Nursî düşüncesinin ana omurgasının olduğu ve temel eserlerin kaleme alındığı yazma-tashih-yazma ilişkisinin giderek genişleyen halkalar olarak yerleştiği ve sistem açısından bir tehdit algısının alt yapısının olduğu mekan olmuştur.⁽²⁰⁾ Özetle Bediüzzaman Said Nursî, din dışı uygulamaların ve inkılaplara karşı direnişin merkezinde görülmüş ve Barla gibi dış dünyaya kapalı bir mekanda dahi baskı ve gözetim altında tutulmuş, Bediüzzaman'ın fahri

*Bediüzzaman
da öyle yapmış,
bir İslam alimi
olarak, ki Rüya'da
Bir Hitabe'de
tescillendiği üzere
muvazzaf bir
İslam alimidir,
kendi meşruiyet
kaynakları
üzerinde ısrar
etmiş, İslam
alemini düştüğü
cendereden
kurtaracak yeni
bir yol haritası
belirlemiştir.*

18 Bu tartışmayla ilgili genel bir değerlendirme için bkz. Canlı, Cemalettin; Baysülen Yusuf Kenan, Zaman İçinde Bediüzzaman, İletişim Yayıncılık, İst. 2010, s. 339-343

19 Canlı, Cemalettin; Baysülen Yusuf Kenan, Zaman İçinde Bediüzzaman, İletişim Yayıncılık, İst. 2010, s. 341

20 Canlı, Cemalettin; Baysülen Yusuf Kenan, Zaman İçinde Bediüzzaman, İletişim Yayıncılık, İst. 2010, s. 342-343

Nursî'nin
Eskişehir Davası
esnasında yaptığı
müdafaaları
Yirmi Yedinci
Lem'a olarak
adlandırılmıştır.

imamlık yaptığı, şahsi ibadetleriyle meşgul olduğu Muş Mescidi dahi yıkılmış, faaliyetleri engellenmiştir.⁽²¹⁾ Bu şartlar altında dahi kendisinin kaderin mahkumu olarak Barla'ya sevk edildiğini düşünen Bediüzzaman, bir dizi inkılapla oluşturulmaya çalışılan ve devlet gücüne dayanan toplum mühendisliği ameliyesine karşı iman merkezli olarak oluşturduğu yeni hizmet faaliyetinde, imanın yeniden ihya ve inşası anlamına gelen Risale-i Nur eserlerini sadık müntesipleriyle birlikte telif etmeye başladığı Barla zeminini sonuna kadar terk etmeyecek, Türkiye eksenini doğru zeminlere oturtma çabasını sürdürecektir. Bu da Bediüzzaman'ın uzun yıllar sürecek mahkeme ve sürgün safahatının yeni bir başlangıcı olacaktır.

Eskişehir Muhakemesi/1935

Bediüzzaman Said Nursî'nin Cumhuriyet dönemindeki ilk büyük yargılaması Eskişehir'dedir. "İrtica fikriyle dini alet edip emniyet-i umumiye-yi ihlal edebilecek bir teşebbüs" niyeti, irticai bir cemiyet ve tarikat oluşturma teşebbüsü, Risale-i Nur'un izinsiz neşri⁽²²⁾, devletçe yasak edilen tarikat dersini vermek gibi suçlamalarla TCK 163. madde bağlamında 120 talebesiyle birlikte yargılanır.

Nursî'nin Eskişehir Davası esnasında yaptığı müdafaaları Yirmi Yedinci Lem'a olarak adlandırılmıştır. Bu Lem'a'nın ana hatları şu başlıklar altında gösterilebilir: Bu risalede, Sorgu hakiminin kararnamesine cevapları, Mahkemedeki müdafaaları ve ekleri (iki ayrı tetimme), Eskişehir Ağır Ceza Mahkemesi'ne verdiği dilekçeler, Temyiz Mahkemesi'ne gönderdiği lahiya, Tashih layihası ve talebelerini teselli için yazdığı kısa mektuplar yer almaktadır.⁽²³⁾

Tan, Akşam gibi gazetelerin "Mürteci bir şeyh ve on beş müridi tutuldu, İrticanın başı olan Şeyh Said-i Kürdi... , İrtica şebekesi keşfolunduğuna dair verilen haber... gibi başlık ve tanımlamalarla verdiği haberlerde irtica ve Kürtlük vurgusunun öne çıkarıldığı görülmekte, Bediüzzaman'ın Şeyh Said isyanıyla ilgili olarak mahkum edildiği öne sürülmekteydi. Cumhuriyet gazetesi ise tutuklamaları mevzi bir hareket olarak değerlendirmekte ve abartmanın yanlış olduğunu yazmaktadır.⁽²⁴⁾ Ancak İçişleri Bakanının bölgeye bazı komutanlarla birlikte gitmesi, tutuklama ve soruşturmaların Isparta ve çevresinden bazı tarikatlara yönelik olarak Bursa, Yalova ve başka taraflara kayması ve yargılamaların Eskişehir'de birleştirilmesi, operasyonun asıl hedefinin Türkiye'de dini hayatın yok edilmesi olduğuna yönelik ipuçlarını sunmaktadır. Bu ipuçlarını Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (CHF) kongrelerinde bulmak mümkündür. Bu kongrelerde devlet, siyaset ve toplum ilişkilerinin yeniden şekillendirilmesinin amaçlanmakta olduğu, "ilke ve inkılaplar" doğrultusunda toplumun yeniden dizayn edileceği

21 Armağan, Servet, Ey Hakimler, Nesil Yayınları, İst.2010, s.29-33

22 "Risale-i Nur'un müsaade-i hükümet alınmadan intişarı ve hissiyat-ı imaniyeyi kuvvetleştirilmesiyle, ileride belki hükümetin serbestane prensiplerine sed çeker ve emniyet-i umumiye-yi ihlal eder, demesidir." Nursî, Bediüzzaman Said, Müdafaalar, Tenvir Neşriyat, İst. 1988, s. 40

23 Armağan, Servet, Ey Hakimler, Nesil Yayınları, İst. 2010, s.71

24 Canlı, Cemalettin; Baysülen Yusuf Kenan, Zaman İçinde Bediüzzaman, İletişim Yayıncılık, İst. 2010, s. 370-371

açıkça dile getirilmektedir. 1931'deki Büyük Kongrenin açış konuşmasında "Geçen kongreden beri başlıca icraatımız bunlardır. Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçı Fırkamız geçen devrede müspet eserli ve muvaffakiyetli olarak çalışmıştır."⁽²⁵⁾ diyen İsmet İnönü, CHF'nin altı ok olarak simgeleştirdiği esasları dillendirmekte ve bu esaslar Kemalizm'in de dayandığı temel ilkeler olarak kabul edilmekteydi. Bediüzzaman ve talebelerinin bu ilkelerin halka benimsetilmesi ve yaygınlaştırılması yönündeki çabalara⁽²⁶⁾ engel teşkil ettiği için Eskişehir Mahkemesi ve sonraki süreçlerin aktörü olduğu açıktır.

Eskişehir Müdafaaamesi

Süreç itibariyle başından sonuna hukuksuzluklar silsilesini barındıran, Bediüzzaman ve talebelerinin savunma avukatlarının dahi olmadığı Eskişehir yargılaması, Nursî'ye verilen 11 ay mahkumiyet ve 1 yıl müddetle Kastamonu'da gözetim altında tutulma cezasıyla sonuçlanmıştır. Bu mahkemede Bediüzzaman'ın 15 talebesi de altı ay hapis cezası alırken 105 talebesi de beraat etmiştir.

Bediüzzaman Said Nursî Eskişehir Ağır Ceza Mahkemesi'nin verdiği bu kararı temyiz etmiş ve hukukî süreçlerin kendisine düşen kısımlarını yerine getirmekten imtina etmemiştir. Servet Armağan Bediüzzaman'ın temyiz dilekçesinin ana hatlarını ve genel özelliklerini başlıklar halinde belirlemiş, bu dilekçede Nursî'nin nazik ifadeler kullandığını, hukuki tabirleri kullandığını, TCK'nın 163. maddesinin kendisine tatbik edilemeyeceğini, binlerce sayfalık eserlerinin evhama seçilmiş on-on beş kelimesinden dolayı yasaklanamayacağını, habbenin kubbe yapıldığını dile getirmiş ve kararın aceleyle verildiğinden şikayetçi olduğunu tesbit etmiştir.⁽²⁷⁾

Eskişehir Mahkemesi'yle ilgili bütün iddia ve cevapları bu yazıda ele almak elbette ki mümkün değildir. Eskişehir Müdafaaasını ve diğer müdafaaaları önemli kılan husus şudur:

"Nursî, bir taraftan hakkında yapılan iddialara⁽²⁸⁾ hukuki olarak cevap vermekte diğer taraftan da yargı organının ve yargı mensuplarının hangi kavramlara önem vermeleri gerektiğini göstermektedir. ...görülecektir ki bu kavramlar, bugün modern Anayasa Hukukunun da esaslarını teşkil ediyor. Hukuk öğreniminin, öğretiminin ve uygulamasının her zaman

*Bediüzzaman Said
Nursî Eskişehir
Ağır Ceza
Mahkemesi'nin
verdiği bu kararı
temyiz etmiş ve
hukukî süreçlerin
kendisine düşen
kısımlarını yerine
getirmekten
imtina etmemiştir.*

25 Uzun, Hakan, C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları 10-18 Mayıs 1931, Avrasya İncelemeleri Dergisi, s. 282, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/357070>

26 CHP'nin tek parti döneminde yaptığı din dışı uygulamalara yönelik kapsamlı bilgi için bkz. Edip, Eşref, Kara Kitab, İstanbul Sebilürreşad Neşriyat Bürosu, 1967. Eserde "Din müesseselerini kapattılar, ahlak mezbahaları açtılar, Mekteplerde din derslerini kaldırmak şenaatında bulundular, Din kitaplarını kamyonlarda toplayıp mezbelelerde yaktılar, Kiliselerde çanlar çalınırken, minarelerde Allahu ekber diyenler zindanlara atılıyordu, Mabetlere, ibadetlere taarruza kalkıştılar, Camileri halkevleri şekline koymayı tasarladılar, Köy Enstitüleri diye komünist batakhaneleri açtılar, Kur'an'ın aslını ortadan kaldırmak en büyük gayeleri idi..." gibi başlıklar altında Cumhuriyet Halk Fırkası (daha sonra CHP olacaktır) icraatları anlatılmaktadır.

27 Armağan, Servet, Ey Hakimler, Nesil Yayınları, İst.2010, s.89-99

28 Armağan bu iddiaları şöyle başlıklandırmış ve açıklamıştır: İrtica, siyasi faaliyet ve asayiş ihlal, Risalelerin sonlarındaki imzalar, İzinsiz yayın, Başkalarından para alma, Kürtgölük, Tesettüre taraf olmak, Tarikat dersi verme, Şapka giymeme. Armağan, Servet, Ey Hakimler, Nesil Yayınları, İst.2010, s.109-127

“Senin risalelerin,
kuvvetli bir
dîni cereyan
veriyor, ladîni
cumhuriyetin
prensiplerine
muaraza
ediyor. Elcevap:
Hükûmetin laik
cumhuriyeti
dîni dünyadan
ayırmak demek
olduğunu
biliyoruz. Yoksa,
hiçbir hatıra
gelmeyen dîni
reddetmek ve
bütün bütün
dinsiz olmak
demek olduğunu,
gayet ahmak bir
dinsiz kabul eder.”

üzerinde durduğu bu temel kavramlar, Nursî'nin müdafaalarında dile getirilmiştir. Nursî demek istiyor ki ‘Benim hakkımda yaptığınız iddialar hukuka uygun değildir. Aynı zamanda siz hukukun temel prensiplerine riayet etmiyorsunuz.’”(29) Armağan bu kavramları da şöyle tesbit etmiştir: Adalet, Milliyetçilik, Hükümet-İdare, Cumhuriyet, Laiklik, Hakimlerin dikkatli, bilgili ve tarafsız olması.(30)

Bu savunmayı değerli kılan en önemli husus ise hiç şüphesiz Bediüzzaman Said Nursî'nin bu kavramları Divan-ı Harb-i Örfî'de ilan ettiği savunma deklarasyonuna sadık kalarak İslamiyet nokta-i nazarından değerlendirmesi ve tarif etmesidir. Bir İslam alimi ve mütefekkeri olan Bediüzzaman'ın dilinden hürriyet ve cumhuriyet, hürriyet-i vicdan, insaf ve adalet, hürriyet-i ilmiye, millet ve milliyet gibi kavramların ne anlama geldiği gözler önüne serilmiş, mahkeme kürsüleri ders kürsülerine çevrilerek hakimlere ve yönetici kadroya adeta dersler verilmiştir. “Madem hürriyetin en geniş şekli cumhuriyettir ve madem hükümet ise cumhuriyetin en serbest süretini kabul etmiştir; elbette hakîki ve katî ve reddedilmez kanaat-i ilmiyeyi ve efkâr-ı saireyi, asayişe dokunmamak şartıyla, cumhuriyetin hürriyeti, o hürriyet-i ilmiyeyi istibdat altına alamaz ve onu bir suç tanımaz. Evet, dünyada hiçbir hükümet var mıdır ki, bütün bir tek kanaat-i siyasiyede bulunsun.” diyen Nursî,(31) cumhuriyet idaresinin hürriyetleri nasıl ele alması gerektiği ile ilgili genel çerçeveyi çizmiş, “Bir kanunu reddetmek başkadır ve o kanunla amel etmemek bütün bütün başkadır”(32) diyerek hükümetin hususi ibadet ve inançlara müdahale edemeyeceğini, kuvveden fiile dökülmeyen düşüncelerin suç sayılamayacağını vurgulamış, “Demek hürriyet-i vicdan prensibine zıt olarak, bütün dindar nasihatçilere şâmil, lâstiklikli bir kanunun yüz altmış üç (163)üncü maddesi sahte bir maskedir. Zındıklar, bazı erkân-ı hükümeti iğfal ederek, adliyeyi şaşkırtıp, bizi herhalde ezmek istiyorlar”(33) diyerek 163. maddenin subjektif, keyfi bir şekilde kendileri hakkında uygulandığını dile getirmiş ve Türkiye’de inançları baskı altına almaya çalışanlara dikkat çekerek hükümeti uyarılmış, “Eğer, faraza, laik cumhuriyetin mahiyetini bilmeyen bir dinsiz dese: “Senin risalelerin, kuvvetli bir dîni cereyan veriyor, ladîni cumhuriyetin prensiplerine muaraza ediyor. Elcevap: Hükûmetin laik cumhuriyeti dîni dünyadan ayırmak demek olduğunu biliyoruz. Yoksa, hiçbir hatıra gelmeyen dîni reddetmek ve bütün bütün dinsiz olmak demek olduğunu, gayet ahmak bir dinsiz kabul eder.”(34) ifadeleriyle de laikliğin dinsizlik olarak uygulanmasına itiraz etmiş(35) ve savunmasının tamamında Risale-i Nur’un gayesine ve vatan ve millet için faydalarına vurgu yapmış, “Elimizde nur var, siyaset topuzu yok” sözleriyle Risale-i Nur’un

29 Armağan, Servet, Ey Hakimler, Nesil Yayınları, İst.2010, s.130

30 Armağan, Servet, Ey Hakimler, Nesil Yayınları, İst.2010, s.130-151

31 Nursî, Bediüzzaman Said, Müdafaalar, Tenvir Neşriyat, İst. 1988, s. 49

32 Nursî, Bediüzzaman Said, Müdafaalar, Tenvir Neşriyat, İst. 1988, s. 54

33 Nursî, Bediüzzaman Said, Müdafaalar, Tenvir Neşriyat, İst. 1988, s. 111

34 Nursî, Bediüzzaman Said, Müdafaalar, Tenvir Neşriyat, İst. 1988, s. 49

35 Laiklik ilkesi 1937 yılında Anayasamıza girmiştir. 1935 yılındaki mahkemede Bediüzzaman'ın laiklik karşıtlığı ile itham edilmesi ayrı bir hukuk garabeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bediüzzaman'ın bu zihniyeti Cumhuriyet öncesinde tesbit ederek Mebusana Hitap'la "...başka vicdani dinlere kıyasen, şeriatı siyasetten tecritle o zann-ı batılı tasdik etmeyiniz" diyerek Mebusanı uyarması son derece ilginç ve dikkat çekicidir.

siyasi bir gayesinin olamayacağını vurgulamış, “Risale-i Nur’dan ders alan, elbette, çok masumların kanını ve hukukunu zayi eden fitnelere girmez ve bilhassa tecrübeleriyle, mükerreren akim ve zararlı kalan fitnelere hiçbir cihetle yanaşmazlar.”⁽³⁶⁾ ifadeleriyle Nur talebelerinin asayışı ihlal edici hadiselerin içinde yer alamayacağını ilan etmiş, Risale-i Nur’un iman-ı tahkiki derslerini verdiğini, asayışı temin edici özelliklere sahip olduğunu vb. bir çok hususu dile getirmiştir. Tarihe eşsiz bir hukuk dersi niteliğiyle geçme özelliklerine sahip bu savunmasıyla “Nursî bir taraftan kendini müdafaa ediyor, bir taraftan savunmasında temel bazı kavramlara yer veriyor, bir taraftan da ileride, istikbalde Türkiye devletinin daha dikkatli davranması ve kendisine ve vatandaşlara haksızlık yapılmaması istikametinde dersler veriyor... Bu dersler hem hukuk ilmi bakımından kabul edilebilir derslerdir hem de memleket münevverlerinin de istifade edeceği türden temel felsefi esaslardır.”⁽³⁷⁾

Netice itibarıyla Eskişehir Mahkemesi yeni Türkiye’nin yaslandığı hukuk dışı zemini ve eksen kaymasının temelini oluşturan zihniyetin gözler önüne serilmesi açısından önemli bir tarihî dönem ve belge olarak tarihte ve vicdanlardaki yerini almıştır. Bediüzzaman Said Nursî’nin bugün de tartışılan ve Türkiye’de demokratikleşme sürecinin de temel tartışma konuları olan cumhuriyet, laiklik, millet, milliyet, hak, hukuk, adalet ve hürriyet gibi kavramlara ilişkin Kur’anî referanslarla çağdaş tanımlar geliştirmesi, talebeleriyle birlikte kendi masumiyetini ve haklılığını da bu tanımlar üzerinden ortaya koyması, çağını aşan bir hukuk anlayışıyla tarihte yerini alması son derece önemlidir. “Anayasa Hukuku açısından ve özellikle temel hak ve hürriyetlerin tatbikattaki bir manzarası hakkında, Eskişehir Davası ve Nursî’nin müdafaaları bize çok bilgiler verir. Tek partili bir siyasi hayat, CHP lider kadrosunun her şeye mutlak hakimiyeti, ayaklar altına alınan anayasa hükümleri, özellikle din ve vicdan hürriyeti, haberleşme hürriyeti, hak arama hürriyeti, kişilerin kendi haklarını müdafaadan mahrum bırakılması, hatta kanunlara aykırı olarak Nursî’nin tecrid-i mutlakta hapsedilmesi vb. konular açısından tetkike değer.”⁽³⁸⁾

Denizli Müdafaası/1944/Risale-i Nur Külliyyatının Yargılanması

Bediüzzaman Said Nursî 1936 yılında bir yıllık hapis cezasını tamamladığında, hakkında verilmiş olan yine bir yıllık zorunlu ikamet cezasını tamamlamak üzere Kastamonu’ya götürülür. Burada da sürekli gözetim altındadır. Uzun süre çarşı karakolunda ikamete mecbur bırakıldıktan sonra, karakolun tam karşısında bulunan bir eve yerleştirilir.

Bediüzzaman Kastamonu yılları sırasında da Risale-i Nurları neşretmeye devam eder ve Isparta’daki talebeleriyle de irtibatını sürdürür. Dönemin CHP Teftiş Raporları’ndan da anlaşıldığı üzere, bir yandan Bediüzzaman hareketinin kırıldığına ilişkin kanaatler yer alsa da, Bediüzzaman ve

“Risale-i Nur’dan ders alan, elbette, çok masumların kanını ve hukukunu zayi eden fitnelere girmez ve bilhassa tecrübeleriyle, mükerreren akim ve zararlı kalan fitnelere hiçbir cihetle yanaşmazlar.”

36 Nursî, Bediüzzaman Said, Müdafaalar, Tenvir Neşriyat, İst. 1988, s. 51

37 Armağan, Servet, Ey Hakimler, Nesil Yayınları, İst.2010, s.153-154 (Armağan, bu derslerin genel çerçevesini Tarafsızlık, Tarihi Olaylar ve Adalet başlıkları altında incelemiştir)

38 Armağan, Servet, Ey Hakimler, Nesil Yayınları, İst.2010, s.217

İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünyayı kasıp kavurduğu çetin şartlarda CHP il örgütlerinin raporları sıklıkla genel merkeze ulaştırılmakta, 1942 yılı birinci altı aylık faaliyet raporunda Isparta il örgütü irticai fikirlerin taraftar bulduğundan söz ederek Bediüzzaman ve talebelerini hedef göstermektedir.

talebeleriyle ilgili takibatın da üst düzey noktada devam ettiği görülmektedir.⁽³⁹⁾

Kastamonu'da sekiz yıl kadar kalan Bediüzzaman, Risale-i Nur hareketinin genişlemesinde kritik role sahip Nur talebelerini burada yetiştirir. "Mehmet Fevzi Pamukçu, Ahmet Nazif Çelebi, Selahaddin Çelebi ve İbrahim Fakazlı gibi, etkinliği Kastamonu ve çevresine yayan, daha da önemlisi İnebolu üzerinden İstanbul ve diğer bölgelerle iletişimi sağlayan kişiler sürece bugünlerde dahil olmuşlardır."⁽⁴⁰⁾

Bediüzzaman'ın başka illerdeki talebeleriyle mektuplaşması ve kendisine sorulan çeşitli sorulara cevaplar vermesiyle oluşan lahikaların dışında Şualar'ın külliyata dahil edilmesi de bu zaman diliminde olmuştur. Bilhassa Birinci Şua ile birlikte Dördüncü, Yedinci ve Beşinci Şuaların yazımı, inkar-ı uluhiyet fikrini çürüten Risalelerin telifi, Bediüzzaman Said Nursi'yi Denizli Hapsine götüren sürecin başlangıcı olacaktır. Bu bağlamda Denizli Mahkemesi Risale-i Nur Külliyyatının yargılanmasına dönüşecektir.

İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünyayı kasıp kavurduğu çetin şartlarda CHP il örgütlerinin raporları sıklıkla genel merkeze ulaştırılmakta, 1942 yılı birinci altı aylık faaliyet raporunda Isparta il örgütü irticai fikirlerin taraftar bulduğundan söz ederek Bediüzzaman ve talebelerini hedef göstermektedir. Bu süreç Bediüzzaman'ın Kastamonu'da tekrar tutuklanarak Isparta'ya getirilmesiyle devam eder. Tarihçe-i Hayat'ta bu durum şöyle anlatılmaktadır:

"Risale-i Nur'un neşriyat ve fütuhât dairesi gittikçe genişliyor. İştiaqla Nurları okuyanlar gündün güne ziyadeleşiyor. Risale-i Nur'daki harika kuvvet ve tesiratin neticesini müşahede eden gizli İslamiyet düşmanları yine bir entrika çevirip Risale-i Nur'a ve müellifi Bediüzzaman'a sû-i kastla, 'Bediüzzaman gizli cemiyet kuruyor, halkı hükûmet aleyhine çeviriyor, inkılapları kökünden yıkıyor, Mustafa Kemal'e deccal, süfyan, din yıkıcısı diyor, bunu hadislerle ispat ediyor' gibi bir sürü bahaneler ve planlarla ittiham edilerek, Kastamonu'dan Denizli Ağır Ceza Mahkemesine yüz yirmi altı talebesiyle beraber 943 senesinde sevk ediliyor."⁽⁴¹⁾ Bu ifadelere ek olarak sunulan Haşiye'de de Denizli hapsinin asıl sebebinin din düşmanlarını telaşa sevk eden Ayetü'l-Kübra risalesinin yazılması olduğu ifade ediliyordu.

Netice itibarıyla "siyasi cemiyet kurmak, kendini müceddid ilan etmek, İnkılap kanunlarına uymamak, Harf devrimine aykırı davranmak ve Risale-i Nur okuma ve yazma faaliyetlerinden hareketle yasadışı teşkilat kurmak" gibi suçlamalarla iddianameler oluşturulur.

Denizli yargılamalarını önemli kılan hususlardan biri Risale-i Nurların yasalar karşısında suç teşkil edip etmediğini tesbit için bilirkişi heyetlerinin oluşturulmasıdır. Bediüzzaman'ın tarih ve edebiyat öğretmenlerinden oluşan heyete "vukufsuz ehli vukuf" diyerek itiraz etmesi, ehil bir heyet

39 Canlı, Cemalettin; Baysülen Yusuf Kenan, Zaman İçinde Bediüzzaman, İletişim Yayıncılık, İst. 2010, s. 389

40 Canlı, Cemalettin; Baysülen Yusuf Kenan, Zaman İçinde Bediüzzaman, İletişim Yayıncılık, İst. 2010, s. 395

41 Nursi Bediüzzaman Said, Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2013, s. 611

oluşmasını talep etmesi ve bunun üzerinde Ankara'da Prof. Dr. Yusuf Ziya Yörükân, Prof. Dr. Necati Lügal ve Yusuf Aykurt'tan oluşan heyetin oluşturulması hukukun işletilmesi adına dikkat çekicidir. Bu heyetin Risale-i Nurlara olumlu rapor vermesiyle 1944 Haziran'ında mahkeme beraat kararını açıklayacaktır.

Bu yazını konusu olmamakla birlikte Bediüzzaman Said Nursî'nin Denizli hapsinde büyük sıkıntılar çektiği, çok zor şartlarda hücre hapsine tabi tutulduğu ve zehirlendiği, bu zor şartlar altında dahi "Zındıka ve küfr-ü mutlaka karşı Risale-i Nur'un bir müdâfaanamesidir." diye tanımlanan, imansızlık fikirlerine set çeken Meyve Risalesi'nin Denizli Hapsinin bir meyvesi olarak yazıldığı bir not olarak düşülmelidir. Mustafa Kemal'in hayatta olmadığı yıllarda gerçekleşen bu muhakeme, yazımızın başında ifade ettiğimiz zihniyetin Bediüzzaman'ı hala en büyük engel olarak gördüğünün ifadesidir.

Bediüzzaman ve talebeleri yargılanan asıl unsurun Risale-i Nur olduğunun farkındadır. Dolayısıyla burada da savunulan, şahıslar değil Risale-i Nur hakikatleri olmuştur. Bediüzzaman Said Nursî, "Mevkuf Said Nursî" imzasıyla "Mahkeme Reisi Ali Rıza Beyefendi" hitabıyla sunduğu mektupta "iddianamede bütün esas, Risale-i Nur'dur. Ve Risale-i Nur'a ait dâvâ ve itiraz, cüz'î bir hadise ve şahsî bir mesele değil ki çok ehemmiyet verilmesin. Belki bu milleti ve memleketi ve hükümeti ciddî alâkadar edecek ve dolayısıyla âlem-i İslâmın nazar-ı dikkatini ehemmiyetli bir surette celb edecek bir küllî hadise hükmünde ve umumî bir meseledir. Evet Risale-i Nur'a perde altında hücum eden, ecnebî parmağıyla bu vatandaki milletin en büyük kuvveti olan âlem-i İslâmın teveccühünü ve muhabbetini ve uhuvvetini kırmak ve nefret verdirmek için siyaseti dinsizliğe âlet ederek perde altında küfr-ü mutlaka yerleştirenlerdir ki, hükümeti iğfal ve adliye için iki defadır şaşırtıp der: "Risale-i Nur ve şakirtleri dini siyasete âlet eder; emniyete zarar ihtimali var." Hey bedbahtlar! Risale-i Nur'un gerçi siyasetle alâkası yoktur. Fakat küfr-ü mutlaka kırdığı için, küfr-ü mutlakin altı olan anarşiliği ve üstü olan istibdad-ı mutlaka esasıyla bozar, reddeder. Emniyeti, âşâyîşi, hürriyeti, adaleti temin ettiğine yüzer hüccetlerden biri, bu müdafaanamesi hükmündeki Meyve Risalesidir. Bunu âli bir heyet-i ilmiye ve içtimaiye tetkik etsinler. Eğer beni tasdik etmezlerse, ben her cezaya ve işkenceli idama razıyım."⁽⁴²⁾ demekte ve meselenin özüne dikkat çekmektedir.

Kur'an aleyhinde yazılan Dr. Dozi'nin vesair zındıkların o muzır eserlerini okumak ve okutmak 'hürriyet-i fikir ve hürriyet-i ilmiye' düsturuyla bir suç sayılmadığı halde, hakikat-ı Kuraniye ve imaniyeyi öğrenmeye gayet muhtaç olanlara güneş gibi bildiren Risale-i Nur'un suç olamayacağı, de-faatle hem Bediüzzaman hem de talebeleri tarafından yapılan müdafaalarla vurgulanır. Denizli yargılamasını önemli kılan hususlardan biri yine hiç şüphesiz Risale-i Nurlara sahip çıkılması, savunmalarda kendilerinin değil mensubu olduğu davanın savunulmasıdır. Risale-i Nur eserleriyle birlikte

*Bediüzzaman
Said Nursî,
"Mevkuf Said
Nursî" inzasıyla
"Mahkeme
Reisi Ali Rıza
Beyefendi"
hitabıyla sunduğu
mektupta
"iddianamede
bütün esas,
Risale-i Nur'dur.*

“Denizli karar-
larından sonra
Bediüzzaman için
yasadışılık iddiası
ve devrimlere/
Mustafa Kemal’e
muhalefet varsayı-
mı en azından ya-
salar çerçevesinde
bir suç çağrışımı
barındırmamak-
tadır.”

Bediüzzaman ve talebelerinin beraat etmesi Bediüzzaman’la ilgili takibatın sona erdiği anlamına gelmeyecektir.

Afyon Mahkemesi/1948

15 Haziran 1944 günü beraat eden ve sonrasında tahliye edilen tu-
tuکلular evlerine/memleketlerine giderken, Bediüzzaman’ın bir süre daha
Denizli’de kaldığı görülmektedir. Yaklaşık bir buçuk ay süren bu bekleyiş
süresinde Bediüzzaman’ın yeni ikametgahının tesbit edildiği anlaşılma-
ktadır. Birinci Şube’den iç illere ‘kaldırılan’ kimseler listesinde, 1944 Hazi-
ran’ında Bakanlar Kurulu kararıyla, Bediüzzaman’ın tarikatçılıktan dolayı
Kastamonu’dan ‘kaldırıldığı’ ve Afyon’a ‘oturtulduğu’ yazılmaktadır.⁽⁴³⁾

Denizli Ağır Ceza Mahkemesi’nin verdiği beraat kararlarının Yargıtay-
ca onanması ve el konulan kitapların iade edilmesi Bediüzzaman’ın ve eser-
lerinin yasalar karşısında da meşruiyetinin kabullenildiği anlamına gelmek-
tedir. “Denizli kararlarından sonra Bediüzzaman için yasadışılık iddiası ve
devrimlere/Mustafa Kemal’e muhalefet varsayımı en azından yasalar çerç-
vesinde bir suç çağrışımı barındırmamaktadır.”⁽⁴⁴⁾

İkinci Dünya Savaşı’nın son anlarına denk gelen bu yıllar Türkiye’de
siyaseten de büyük değişimlerin başlangıcına gelen yıllar olacaktır.
Bediüzzaman’ın Emirdağı’na gelerek Risale-i Nur yazımı, basımı ve hiz-
metleriyle ilgili kendine yeni bir faaliyet alanı oluşturması, siyaset sahnesin-
de halk arasında büyük bir teveccühe mazhar olmaya başlayan DP ve CHP
arasındaki çekişmeler yeni gelişmelerin habercisi olacaktır.

Matbaa imkanlarının da devreye girmesiyle Risale-i Nurların basımını
ve dağıtımını genişleten Bediüzzaman’ın zaman zaman risalelerin toplatıl-
ma kararlarına karşı eserlere devlet tarafından sahip çıkılması yönünde yet-
kililere mektuplar yazdığı, Risale-i Nurların asayışı korumaya yardımcı olu-
şu ve dinsizlik fikirlerine karşı bir set oluşu nedeniyle eğitim kurumlarında
okutulması yönünde çabalarının olduğu görülmektedir.

Türkiye’de çok partili döneme doğru gidildiği, muhafazakar/İslami ke-
simlerin kısmen de olsa bir rahatlama beklediği bu dönemlerde İç İşle-
ri Bakanlığınca valiliklere ve genel müfettişliklere gönderilen genelgeler-
le “tarikatçılık ve irticai hareketler” bakımından alınması gereken tedbirler
bildirilmektedir.⁽⁴⁵⁾ Bu vb. genelgeler üzerine Bediüzzaman ve talebeleri-
yle ilgili denetimler ve baskılar tekrar artacak, bilirkişi raporlarıyla mahke-
meden beraat eden eserlerle ilgili yeniden toplatma ve yasaklama kararları
alınacaktır. Bu gelişmeler ışığında Bediüzzaman devrim kanunlarına ay-
kırı hareket ettiği gibi gerekçelerle 1947 sonlarında Emirdağ’da sorgula-
nır ve Ocak 1948’de Afyon’a getirilir. 23 Ocak 1948 tarihli Kocatepe gaze-
tesi “Saidi Kürdi Bedii Zaman ve Sait Nursî Adlarıyla Din Propagandası

43 Canlı, Cemalettin; Baysülen Yusuf Kenan, Zaman İçinde Bediüzzaman, İletişim Yayıncı-
lık, İst. 2010, s. 447

44 Canlı, Cemalettin; Baysülen Yusuf Kenan, Zaman İçinde Bediüzzaman, İletişim Yayıncı-
lık, İst. 2010, s. 451

45 Canlı, Cemalettin; Baysülen Yusuf Kenan, Zaman İçinde Bediüzzaman, İletişim Yayıncı-
lık, İst. 2010, s. 472

Yapan Şeyh 9 Kişilik Kafilesiyle Nezaret Altında Şehrimize Getirildi” başlığıyla haberi duyurur.⁽⁴⁶⁾

Bediüzzaman ve talebeleri yine “Rejime muhalefet, 163. maddeye muhalefet, siyasi cemiyet kurmak, mehdilik iddiasında bulunmak ve gizli neşriyat yapmak gibi suçlamalarla tutuklanırlar. 70 yaşında olan Bediüzzaman Said Nursî için yine sıkıntılı bir süreç başlar. Bediüzzaman ve talebelerinin, müdafaalarında, 163. maddeye muhalefet suçlamasının yersiz olduğunu, Risale-i Nurların imanî bahisleri içeren eserler olduğunu, Risale-i Nurların İslam’ın temel esasları koruma görevini üstlendiğini ve siyasi bir gayelerinin olmadığını tekraren ifade etmelerine rağmen Mahkeme yasal dayanaklardan yoksun bir şekilde 1 Yıl 8 Ay ağır hapis ve göz hapsi kararı verecektir.

Afyon Müdafaanemesi’ni önemli kılan hususlardan biri hiç şüphesiz Bediüzzaman’ın bu vesileyle Risale-i Nur hareketinin temel özelliklerini ve hedeflerini net bir biçimde ortaya koyarken Barla’ya sürgün edilışinden itibaren yaşadıklarının arka planını ve zihniyet çatışmasının asıl nedenini ortaya dökmesidir. Asıl vazifelerinin iman hakikatlerini tahkiki surette ehl-i imana ulaştırmak olduğunun altını çizen Bediüzzaman, dünyevi, siyasi, entrikalı cemiyet ve komitelerle hiçbir şekilde münasebetlerinin olmadığını vurgulamakta⁽⁴⁷⁾, “bizim gizli düşmanlarımız ve hükûmeti iğfal ve bir kısım erkânını evhamlandırın ve adliyeleri aleyhimize sevk eden resmî ve gayr-ı resmî muarızlarımız, ya gayet fena bir surette aldanmış veya aldatılmış veya anarşilik hesabına gayet gaddar bir ihtilâlcidir veya İslâmîyete ve hakikat-i Kur’ân’a karşı mürtedâne mücadele eden bir dessay zındıktır ki, bize hücum etmek için istibdad-ı mutlaka cumhuriyet namını vermekle, irtidad-ı mutlakı rejim altına almakla, sefahet-i mutlaka medeniyet namını takmakla, cebr-i keyfî-i küfrîye kanun namını vermekle hem bizi perişan, hem hükûmeti iğfal, hem adliyeyi bizimle mânâsız meşgul eylediler.”⁽⁴⁸⁾ diyerek kendisini yıllarca mahkeme mahkeme dolaştıranların asıl mahiyetlerini ve hedeflerini gözler önüne sermektedir. Yine Afyon savunmalarını önemli kılan bir diğer husus da Bediüzzaman’ın talebelerinin de (Hüsrev, Tahiri, Zübeyir Gündüzalp, Mustafa Sungur, Ahmet Feyzi, Ceylan Çalışkan, Mustafa Osman, Mustafa Acet vd) davalarına sadakatlerini gösterir bir şekilde Risale-i Nur hakikatlerine sahip çıkarak savunma yapmaları, Risale-i Nur davasına bağlılıklarını ne olursa olsun sürdüreceklarını ilan etmeleridir.

İstanbul Muhakemesi/1952

İstanbul’da Gençlik Rehberi’nin bastırılıp dağıtılması üzerine laikliğe aykırılık üzerinden 163. madde kapsamında Bediüzzaman Said Nursî’nin keyfî suçlama ve uygulamalarla devlet baskısına maruz kaldığı son yargılama İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi’ndedir. Bu yargılama DP’nin iktidar-da olduğu bir dönemde gerçekleşir. Dinî hürriyetler noktasında görece bir

Bediüzzaman ve talebeleri yine “Rejime muhalefet, 163. maddeye muhalefet, siyasi cemiyet kurmak, mehdilik iddiasında bulunmak ve gizli neşriyat yapmak gibi suçlamalarla tutuklanırlar.

46 Canlı, Cemalettin; Baysülen Yusuf Kenan, Zaman İçinde Bediüzzaman, İletişim Yayıncılık, İst. 2010, s. 478

47 Nursî Bediüzzaman Said, Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2013, s. 863

48 Nursî Bediüzzaman Said, Tarihçe-i Hayat, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 2013, s. 859

*Cumhuriyetin
kurucu iradesinin
Osmanlıdan
tevarüs eden
bilhassa
manevi mirasa
savaş açması,
Batılılaşma adı
altında şair-i
İslamiyeyi tahribe
yeltenmesi,
dini ve dinî
hayatı ortadan
kaldırmaya
yönelik bir dizi
icraata girişmesi
Bediüzzaman
ve talebelerini
harekete geçiren
temel saiklerden
biri olmuştur.*

rahatlama söz konusu olsa da tek parti döneminin baskıcı anlayışının varlığını devam ettirdiği, tek parti kadrolarının bürokraside hakim olduğu, bu mahkemeye birlikte görülmüştür.

İstanbul Birinci Ağır Ceza Mahkemesi'nce görülen bu davada Bediüzzaman da hazır bulunacak ve savunmalar da Avukat Mihri Helav, Seniyüddin Başak, Abdurrahman Şeref Laç gibi Nur'un kahraman avukatlarınca yapılacaktır. Hukuk tarihine adalet manifestosu olarak geçebilecek nitelikteki bu savunmalarda fikir ve vicdan hürriyetine vurgu yapılmış, asayişe dokunmamak şartıyla kimsenin vicdani kanaatlerinden dolayı sorumlu tutulmayacağı vurgulanmış, Nur talebelerinin iddiaların aksine asayişin bekçileri olduğu ifade edilmiş, Gençlik Rehberi gibi faydalı bir eserin yargılanmasının Anayasaca kabul edilen vicdan, tefekkür, söz, neşir hak ve hürriyetine aykırı olduğu gözler önüne serilmiştir.

Bu savunmalar sonrasına muhakeme sona ermiş, hakim heyeti ittifakla beraat kararı vererek Bediüzzaman ve eseriyile ilgili iddiaları sonlandırmışlardır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bediüzzaman Said Nursî hayat serencamı içinde bir çok baskı, sıkıntı ve yargılamalara maruz kalmış bir İslam alimidir. Bediüzzaman'ın bir suçlu gibi sürgünden sürgüne koşuşturulması, bir mahkemeden bir diğerine sürüklenmesi fikirlerinden ve eserlerinden dolayıdır.

Bilhassa Cumhuriyet dönemi mahkemeleri devrin yönetici kadrosuyla Bediüzzaman Said Nursî arasında ortaya çıkan derin fikir ayrılıklarını ve temel zihniyet farklılığını ortaya koyması bakımından incelenmeye değer niteliktedir.

Cumhuriyetin kurucu iradesinin Osmanlıdan tevarüs eden bilhassa manevi mirasa savaş açması, Batılılaşma adı altında şair-i İslamiyeyi tahribe yeltenmesi, dini ve dinî hayatı ortadan kaldırmaya yönelik bir dizi icraata girişmesi Bediüzzaman ve talebelerini harekete geçiren temel saiklerden biri olmuştur.

Yeni Türkiye'nin dindışılık anlamını taşıyan bir laiklik anlayışı ve farklılıklara izin vermeyen bir ulus devlet yapılanması üzerinde kurulduğunda Türk modernleşmesini inceleyen birçok fikir adamı ve araştırmacı hemfikirlerdir. Yakın tarihin yaşanan olaylarla ortaya koyduğu bu gerçek, Türkiye'nin bin yıldır içinde bulunduğu İslam medeniyet dairesinden zorla çıkarılması anlamını taşımaktadır. Türkiye'nin coğrafi, tarihi, dinî, kültürel ve sosyal bağlarla sınımsız bağlı olduğu bu medeniyet dairesi içindeki başat rolü düşünülüğünde, nihayetinde yok oluş anlamına gelen bu ciddi kopuş karşısında iman merkezli bir ihya ve inşa hareketi başlatan Bediüzzaman Said Nursî'nin Cumhuriyet idaresinin laisist ve otoriter idarecileri tarafından 'engel figür' olarak görülmesi kaçınılmaz olacaktır.

İlke ve inkılapların halka benimsetilmesi ve uygulanması noktasında büyük bir engel olarak görülen Bediüzzaman Said Nursî Şeyh Said

ayaklanması bahanesiyle önce Barla'ya sürülür ve tüm hayatı boyunca çeşitli mahkemelere çıkarılarak gözetim altında tutulur.

Bediüzzaman Said Nursî'ye ana hatlarıyla yöneltilen suçlamalar "irtica" kavramı etrafında şekillenir. Bediüzzaman'ın ve talebelerinin çıkarıldığı mahkemelerde yaptığı savunmalar İslam'a ve Kuran'a yapılan saldırıların bertaraf edilmesi, Risale-i Nur hareketinin temel esaslarının ortaya koyulması, iman ve Kur'an hakikatlerinin resmî makamlarca da kabulünün sağlanması açısından son derece önemlidir.

Savunmalar esnasında Risale-i Nur hareketinin asayışı muhafaza, müsbet hareket, iman hizmeti, siyasete karışmama, fitnelerden uzak durma, iman hakikatlerini neşretme, dinsizlik cereyanlarına set olma gibi hususlar etrafında tanımlanması; hukuk önünde eşitlik, suçun şahsiliği, kanunsuz suç olamayacağı, fikir hürriyetinin kapsamı, yargı bağımsızlığının önemi üzerinden temel hukuk prensiplerinin ortaya konulması, din-devlet ve siyaset ilişkilerine dair genel çerçevenin dinî bir hareketin mensupları tarafından ortaya konulması dikkat çekici hususlar olmuştur.

Bediüzzaman'ın başa gelen olayları kader cihetiyle değerlendirmesi, karşılaştığımız olumsuz hadiseler karşısında nasıl tavır takınılması gerektiğini göstermesi bakımından da öğretici niteliktedir.

"Ne vakit nefsimi kurtarmak, yalnız ahiretimi düşünmek fikri bana galebe etti, hizmet-i Kuraniyede muvakkat fütur geldi, aksi maksadıyla tokat yedim. Yani bir menfadan diğerine, Isparta'ya gönderildim..." diyen Bediüzzaman'ın bu ifadeleri iman hizmetleri karşısındaki tutumumuzu belirlemesi açısından dikkate değerdir.

Bediüzzaman Said Nursî'nin müdafaalarında öne çıkan hususlar genel hatlarıyla şöyle ifade edilebilir:

Mahkemeler, devlet gücüne yaslanılarak ve hukuksuz ve keyfi şekilde hedef haline getirilen Risale-i Nurların tanıtımı için önemli bir zemin haline getirilmiş, Risale-i Nurların imanî eserler olduğu, Kuran'ın tefsiri olduğu, asayişe yardımcı olduğu... gibi hususiyetleri dile getirilmiş, eserlerin devlet yetkililerince de tanınması sağlanmıştır.

Ağır suçlamalar ve idamla yargılamalara rağmen Risale-i Nurların savunmasının öne çıkması, davanın öncelenmesi, kayda değer ve tarihe geçecek bir savunma biçimidir. İman hakikatlerinin savcılar ve hakimler tarafından anlaşılması beraat etmekten daha kıymetli görülmüş, İslam toplumlarının imanını kurtaracak eserler olarak görülen Risale-i Nurlar sadakatle savunulmuştur. Bediüzzaman da talebeleri de kendi şahıslarını değil davalarını savunmuştur. Nur talebeleri Bediüzzaman ile bağlarını ve Risale-i Nur'a olan bağlılıklarını inkar, red ya da bunu tezyif edecek bir savunma ya da takıyyeci bir davranış içine girmemişler, Risale-i Nur'u ve davalarını savunmaktan çekinmemişlerdir.

Savunmalarda iki farklı üslup dikkati çekmektedir. "Muhterem Heyet-i Hakime" hitabında olduğu gibi mahkeme heyetlerine, azalarına ve devlet görevlilerine karşı kullanılan dil son derece mutedil, hoşgörülü ve uyarıcıdır. Devleti eleştiren, suçlayan bir yaklaşımdan uzak durulurken dinsizlik

"Ne vakit nefsimi kurtarmak, yalnız ahiretimi düşünmek fikri bana galebe etti, hizmet-i Kuraniyede muvakkat fütur geldi, aksi maksadıyla tokat yedim. Yani bir menfadan diğerine, Isparta'ya gönderildim..."

Bediüzzaman'ın
Mahkeme
Müdafaaları
hukuk devletinin
nasıl olması
gerektiği
noktasında
anayasal
çalışmalara örnek
olacak niteliktedir.

cereyanlarını müsebbibi olarak görülen asıl oyun kuruculara ve kökü dışarıda olan zındıka komitelerine karşı kullanılan dil son derece sert ve tehditkardır.

Kamuoyundan gizlenmeye çalışılan ya da baskıyla üzeri örtülen dinsiz rejim kurma gayelerinin ifşa edilmesi Bediüzzaman'ın müdafaalarını tarihî ve hukuki açıdan değerli kılan önemli hususlardan biridir. Bediüzzaman ve talebeleri tarafından bu milletin imanına, mukaddesatına kasteden gizli komitelere ve onların çalışmalarına dikkat çekilmiştir.

Bediüzzaman'ın müdafaaları, Türkiye'nin fay hatlarından sayılan din, devlet ve siyaset ilişkilerinin nasıl olması gerektiği ile ilgili sınırları ve çerçeveyi bir İslam aliminin gözünden belirlemesi açıdan dikkat çekicidir. Din hizmetleriyle ilgilenenlerin aslı vazifelerine dikkat çekildiği savunmalarında dinin umumun mukaddes malı olarak muhafazasına çalışılmış, devletin inançlar karşısında hoşgörülü olması gerektiğinin altı çizilmiş, Risale-i Nur hareketinin siyasetli cemaatler, entrikalı cemiyetler, gizli komiteler vs. ile ilgisinin olamayacağına vurgu yapılmıştır.

Bediüzzaman Said Nursi'nin savunmalarını değerli kılan bir diğer husus onun inandığı değerlerden ve davasından taviz vermeyen duruşudur. O Divan-ı Harb heyetine ilan ettiği, "olayları mizan-ı şeriat"la tartmak ve "İslamiyet nokta-i nazarından" değerlendirmek şeklindeki deklarasyonuna da ima sadık kalmıştır. Bediüzzaman İslam alimine yakışan duruşunu sürekli muhafaza etmiş, hürriyet-i şeriyeyi ifade eden "tahakküm ve istibdad ile başkasını tezlil etmemek ve zillate düşürmemek, ve zâlimlere tezellül etmemek" şeklindeki Kur'anî prensibi fiilen göstermiştir.

Müdafaaların günümüze bakan yönüyle dikkat çekici bir özelliği de şudur: Bediüzzaman'ın Mahkeme Müdafaaları hukuk devletinin nasıl olması gerektiği noktasında anayasal çalışmalara örnek olacak niteliktedir. Bediüzzaman, cumhuriyet, laiklik, adalet, hürriyet vb. konularda dayatılanın ve uygulananın aksine İslamiyet nokta-i nazarından bir tanım yapmış, Demokratik Hukuk Devletinin nasıl olması gerektiğinin yol haritasını bugünleri de içine alacak şekilde bizlere sunmuştur. Bugün çağdaş demokrasilerle yönetilen ülkelerin bu tanımların ifade ettiği çerçeveye henüz gelmesi Bediüzzaman'ın Kur'anî yaklaşımlarının değerini de arttırmaktadır. Şüphesiz, bu değer Kur'an'a aittir.